

Ingmar Bergman

“Pärast proovi”

Suure rootsi filmirežissööri ja teatrilavastaja 100. sünniaastapäevaks ilmunud vihik sisaldab kaks tema teksti, näitemänguvisandi 1954. aastast ja filmistsenaariumi 1984. aastast. Viimasest pakume lugemisproovi. Vana lavastaja Vogler, mõistagi Ingmar Bergmani alter ego, jagab noore näitlejanna Anna Egermaniga oma mõtteid teatrimaagiast.

VOGLER: Istume kenasti siin diivanil, mis näeb nii kutsuv välja, aga vedrustatud nii, et liiga sügavale sisse ei vajuks; see tugitool seal mängis „Hedda Gableris” ja diivan tegi kaasa „Isas”. Seda lauda seal kasutasin ma „Tartuffe’is”, neid toole oma eelmises „Unenäomängus”. Vanad tuttavad kõik. Ma teretan neid kui vanu sõpru. See loob turvatunde, et nad on olemas ja neid võib kasutada lavastusest lavastusse. Aga kõige rohkem meeldivad mulle minu proovisirmid. Nad tuletavad mulle lapsepõlve meelde. Mul oli suur puust kast kõige lihtsamate ehitusklotsidega. Nendega sai kujutada kõike, mida ma iganes võisin soovida. Minu jaoks on kõige parem niimoodi: laud, tool, sirm, lavaruum, töövalgus, näitlejad oma argipäevastes riietes, hääled, liigutused, näod, vaikus. Maagia. Kõik kujutab midagi, miski pole päris. Näitleja ja publiku vastastikune mõistmine. Parim teater, mis üldse kunagi on olnud, on Shakespeare’i teatri lava. Mängiti päevavalguses, ja kui oli vaja kujutada ööd, toodi lavale tõrvikud, ja oboed mängisid meloodiajupi. Öö: oboed ja tõrvikud. Aga missugust koli meie lavale tassime! Iga kord otsustan ma, et... Kurb, Anna! Kurb! Ma armastan neid vanu teatrimaju, need on nagu viiulid, piiritult tundelised, rafineeritud, lõplikud. Aga nad seovad meid. Teatrietendus sünnib, kui on olemas kolm elementi: sõna, näitleja, vaataja. See on kõik, mida vaja – see on ainus, mida on vaja, et ime mõju avaldaks. See on minu veendumus, minu sisim veendumus, aga ma pole iial seda järginud. Ma olen liiga seotud selle näruse, tolmuise instrumendiga. (*Viipab lavaruumi suunas.*) Nii see on ja on alati olnud.

ANNA: Kas tegemist on moraaliküsimusega?

VOGLER: Ma usun, et meie kunst on moraalne. Moraalse all pean mina silmas seadusele vastavust. Kui sa eksid seaduse vastu, siis sind karistatakse ja karistus on ühemõtteline: sinu

sõnum ei jõua pärale. Vastuvõtja jääb tummaks, ükskõikseks, passiivseks. Sinu tegevus on mõttetu, sinu eksistentsil pole mingit õigustust, sa võiksid sama hästi surnud olla.

ANNA: Näitleja, kes ei jõua vastuvõtjani, on niisiis ebamoraalne isik.

VOGLER: Tõeline näitleja jõuab alati pärale. Tema jõuab pärale, olenemata rollist, vastasmängijatest, lavastajast ja dekoratsioonidest, ta puudutab, erutab, elab. Minu vana õpetaja jagas näitlejad kahte kategooriasse: üks mingu sisse, teine välja.

ANNA: See kõlab ebaõiglaselt.

VOGLER: See ei ole õiglane, aga võrdsust siin ka ei ole. Sa ei tee Anderssonist väljagi, ükskõik mida ta ka laval ette ei võtaks, ja sa vaatad Petterssoni ka siis, kui ta seisab lava tagumises nurgas ega lausu sõnagi.

ANNA: Kõik ei saa geeniused olla.

VOGLER: Ei. Aga kõik võivad olla koolitatud. Nad peavad teadma, kuidas nad kõige paremini mõjule pääsevad, nad peavad valitsema oma tehnikat, nii vaimset kui ka füüsilist. Näiteks peavad nad ära õppima, et neil on kõrvad. Kõrvad, millega kuulata. Parimad dirigendid suudavad parimaid orkestrante üksteist kuulama panna. Hea, esmaklassiline näitleja laiendab oma mina-tunnet, et omaks võtta mitte ainult oma antud hetke vastasmängijat, vaid kõiki kaasnäitlejaid. Ta seab sisse vaimse suhte selle kõige sügavamas tähenduses. Vanasti, vanal halval ajal, olid teatrikoolid seotud suurte teatritega. Algajad tõmmati kaasa ühisesse vereringesse. Neil tuli algusest peale oma vanemaid kolleege kuulata, neid imetleda, vihata, matkida. Neil tuli mängida statistirolle, nad said oma esimesed repliigid, nad elasid teatrielu. Vanemad näitlejad olid nende õpetajateks nii loengutel kui ka – mis kõige tähtsam – laval. Tänapäeval on keegi bürokraadist mõrtsukas selle vereringe läbi lõiganud. Õpilasi kasvatatakse nagu broilereid rohkem või vähem hermeetiliselt eraldatud koolides. Mis seal imestada, kui tulemus on nadi. Sul on vedanud, Anna Egerman. Mõlemad sinu vanemad olid näitlejad. Sa oled elanud koos teatriga sellest hetkest peale, kui sa hingama hakkasid. Sa oled Täisvereline Printsess.